

2-aastaste laste kõne ja selle arendamine

HÄÄLDAMINE

- Hääldeb õigesti mõnda üksikut lühikest sõna
- Hääldeb õigesti lihtsamaid häälikuid: nt *a, e, I, o, u, p, m, t, l*.
- Kasutab lühikesi 1-2 silbilisi sõnu, mis lõpevad sageli lahtise silbiga ehk vokaaliga sõna lõpus.

Arendamine

- Üldise kõne arenguga ja arendamisega seoses peaks jälgima, et lapse öeldud sõna korratakse häälduslikult õigesti (otseselt ei parandata). Sellisel juhul saab laps õige mudeli, mille poole püüelda. Täiskasvanu selge hääldus on lapsele eeskujuks.
- Arendada mänguliselt keele ja huulte liikuvust. Lapsed armastavad selles vanuses täiskasvanuid jäljendada: soovitatav ongi lasta tal siis matkida erinevaid liigutusi (nt ajame huuled ette mossi, tõmbame jälle tagasi naerule, tõstame huuled nina alla jm, ajame keele suust välja, tõstame keele ülemisele huulele, limpsime huuli jne). VT raamatut "*Hopsadi-huu, võimlemas on suu*". Nimetatud keele-huulemänge on soovitatav teha mänguliselt: nt *Me sõime just maitsvaid pannkooke moosiga, nüüd on huuled moosised, limpsime need puhtaks*.
- Võib lasta jäljendada mänguliselt sõnu, sõnaridu, lühikesi salmiridu, kus on kasutusel lihtsamini hääldatavad häälikud (kaashäälikutest *m, p, n, t, l*, täishäälikutest *a, e, I, o, u* või häälikud, mis lapsel olemas, ja need, mille sarnaseid häälikuid laps rundub kasutatavat: *papp-pamm, aia-oia-ua jne*).

SÕNAVARA

- Laps kasutab oma kogemustega seostuvaid konkreetse tähendusega sõnu (umbes 50) tuttavas situatsioonis.
- Kasutab nimi- ja tegusõnu (nt *näu pro kiisu, anna, opa pro võta sülle*), ase- ja määrsõnu (nt *siia, seal, nii*).
- Mõistab sõnu (rohkem kui 50) ühes kindlas tähenduses tuttavas situatsioonis.

Arendamine

- Täiskasvanu peaks tutvustama sõnade tähendust erisugustes situatsioonides (jalutuskäigul, toas, mitmesugustes tegevustes), juhtides tähelepanu objektide olulistele (nt *tool* – 4 jalga, saab istuda) ja erinevatele tunnustele (suur, väike, pehme, kõva, võib olla köögis, toas, õues, selle pealt ei sööda, on väiksem kui laud, saab panna laua alla).

- Sõnade tutvustamine peaks toimuma valdavalt praktilise tegevuse ja täiskasvanu suunatud vaatluse käigus, kus on võimalik objektide, tunnuste, tegevuste vahetu tajumine.
- Täiskasvanu kõne on lapse passiivse sõnavara kogumise allikas: täiskasvanu võiks oma kõnes kasutada lisaks baassõnavarale ka *liitsõnu* (*köögilaud, seinakell, käekell*) ning liigi- ja üldnimetusi, et tekiks alus kaheastmelise üldistuse tekkeks (pall – mänguasi: *Korjame mänguasjad kokku! Pane sina pall ära!*).
- Tähelepanu tuleb pöörata tegusõnadele! On oluline, et laps kuuleks ja kasutaks tegusõnu koos laienditega (*lõikab noaga, lõikab kääridega, lõikab paberit, lõikab riidet; joonistab pliatsiga, joonistab lille/autot/maja, joonistab vildikatega, joonistab emale*).
- Tuleks suunata kasutama sõnu muutevormis, mitte algvormis (nt *Kuhu me läheme jalutama? Parki. Kus me täna käisime? Pargis. Kust me lehti leidsime? Pargist.*).
- Ruumisuhteid väljendavate tagasõnade aktiveerimiseks sobib peitusemäng, korralduste täitmine: laps tegutseb ja räägib sellest (*Kuhu panid? Kust võtsid? Kus mõmmi oli?*).

GRAMMATIKA

- Laps kasutab tuttavas situatsioonis ja tegevuses grammatiliselt vormistamata 1-2-sõnalisi lauseid (nt *Miku õue pro Mikk tahab õue minna*).
- Kasutab üksikuid käände- ja pöördvorme juhuslikult mõne sõna puhul (n *ainsuse omastav, osastav, tegusõna 3. pööre*).
- Kasutab sõnu enamasti ühes, üksikuid sõnu juhuslikult 2-3 vormis.
- Väljendab kõnes mõnda järgmistest suhetest. Eitus (*ei taha*), kuuluvus (*tädi lusikas*), asukoht (*emme siia*), omadus (*auto katki*), subjekti-objekti suhe (*issi anna pall*).

Arendamine

- Täiskasvanu kõne on mudel ja näidiste kogumise allikas (vormid, lausemallid). Täiskasvanu suunab lapse tegevust, aitab tal situatsioone liigendada, juhtides lapse tähelepanu nii oma kõne kui žestide abil tegijale, objektile, tegevusvahendile, kohale jne. Soovitav on kasutada kõnes just neid lausemalle ja vorme, mida laps võiks peagi kasutama hakata (nt toetuda 2-aastase lapse puhul 3-aastase lapse arengutulemustele).
- Dialoog lapsega ühise tegevuse käigus: laps õpib mõistma lauseid ja grammatilisi vorme ning neid ise moodustama. Täiskasvanu laused ei tohiks olla pikemad kui 3-5 sõna, väljendatavad suhted peaksid olema situatsioonis mõistetavad. Last tuleks suunata kommenteerima enda või täiskasvanu tegevust mänguasjaga (nt *Auto sõidab. Jänku hüppab hopp-hopp.*), leidma pildil kujutatud samu tegevusi ja moodustama 2-3 sõnalisi lauseid pildi alusel. **On oluline, et täiskasvanu kordaks lapse ütlust õigesti või laiendatult üle** (nt

- Laps: *Jänku opp-opp*. Täiskasvanu: *Jah, jänku hüppab hopp-hopp. Hüppab oma pessa.*).
- Luua olukordi, kus laps saab/peab oma soovi kõnes väljendama (*Anna...! Tahan...! Hakkame...! Lähme...!*). Ärge lugege lapse soove silmist! Laps peaks hakkama nimetama objekte, väljendama kohta ja kuuluvust.
  - Juhtida lapse tähelepanu grammatiliste vormide tähendustele (*Too pall! Too pallid! Joonistame ühe puu! Nüüd joonistame suured puud! Näita, kus on puu! Kus on puud?*). Valida tuleks grammatilised vormid, mille tähendus on hästi mõistetav (nimisõnade nimetava käände ainsus-mitmus, tegusõna oleviku 3. pööre ainsuses ja mitmuses, kohakäanded, kaasaütlev ja osastav kääne).
  - Kui laps vormi mõistab, võib suunata seda analoogia alusel ise moodustama (nt *Mul on mõmmid. Mis sul on? Laps: Mul on ka ... (mõmmid)./ Aga mul on kutsud.*). Kui laps eksib võib esitada ülesande valikuna: *Kas sul on mõmmi või mõmmid?*
  - Oluline on kasutada lapse jõukohast sõnavara, s.o baassõnavara, millega tähistatakse selgesti tajutavaid tegevusi ja objekte.

SUHTLEMINE

- Laps kasutab suhtlemisel peamiselt mitteverbaalseid vahendeid (osutamist) koos üksikute sõnadega. Kasutab lühikesi, sageli elliptilisi (osa olulist infot puudu) lauseid/ütlusi oma kavatsuse väljendamisel: eelkõige eseme saamiseks, millestki keeldumiseks.
- Oskab kasutada mõningaid viisakussõnu (*aitäh, palun*).
- Vastab täiskasvanu suhtlemisalgatusele mingi tegevuse, häälightsuse või sõnaga.
- Suhtleb täiskasvanuga esemelise tegevuse käigus.
- Eelistab suhtlemisel partnerina peamiselt tuttavat täiskasvanut.
- Hoiab täiskasvanuga suheldes silmsidet.

Arendamine

- Tuleb arendada dialoogis osalemise soovi ja vastamist täiskasvanu küsimustele; kujundada oma ja teise inimese tegevuse kommenteerimise oskus (oskus rääkida oma tegevusest).
- Täiskasvanu kommenteerib oma ja lapse tegevust või seda, mida laps vahetult tajub, sisse põimides küsimusi, millele vajadusel ise vastab (*Sa teed nii ilusat torni. Sinine klots on paigas. Nüüd paned punase klotsi. Oi, torn kõigub. Miks küll kõigub? Käsi vist puutus vastu torni...*).
- Koostegevuses lapsega küsige lapselt küsimusi tema tegevuse kohta: *Mida teed? Kuhu paned (nt klotsi, auto, tassi jne)? Kellele annad (auto/nuku)? Jne.* Pöörake tähelepanu ka objektidevahelistele ruumisuhetele nt *Auto on tooli peal. Auto on tooli kõrval/all/ees/taga*

jne. Oluline, et suhtlus toimuks tegevuse käigus! Vältida liigset küsitlemist, kõike mõõdukalt.

- Täiskasvanu esitab küsimusi teiste laste ja pildil kujutatud tegevuste kohta, suunates last kommenteerima või kirjeldama reaalselt tegevust või pilti.
- Laps tegutseb tuttavate esemetega täiskasvanu korralduse järgi (*Anna mulle pall; Veereta pall mulle; Paneme palli kappi.*)
- lapsega koos tegutsemisel täiskasvanu rõhutab a) viisakusväljendite kasutamist (*palun, aitäh*); b) küsimust (andes ühtlasi näidise küsimuse koostamiseks).

LUGEMISE JA KIRJUTAMISE ESMASED OSKUSED/ ETTEVALMISTUS

LUGEMISEKS-KIRJUTAMISEKS

- Laps vaatab koos täiskasvanuga pildiraamatuid, täiendab täiskasvanu juttu osutamisega pildile või üksiku sõna ütlemisega pildi kohta.
- Lapse enda hääldus on ebatäpne, kuid ta eristab kuulmise teel tuttavaid sõnu üksteisest (*koer-soe, lill-komm*).
- Laps tunneb huvi ümbritseva vastu ning vaatab meeleldi pildiraamatuid.

Arendamine

- Kuulmistaju arendamine toetab häälduse täpsustumist. Sobivaimateks arendusvõteteks on mängud, kus laps peab ära tundma heli, hääle, hääliku tekitaja ja selle üles otsima (nn peitusemängud; mänguasjade eristamine ja äratundmine nende häälte alusel).
- Täiskasvanuga koos pildiraamatu vaatamine on hea võimalus nii kõne arendamiseks kui ka huvi tekitamiseks raamatute vastu. Sobivad selgete kontuuridega värvilised pildid lapsele tuttavatest asjadest, sündmustest. Raamatut vaadates täiskasvanu juhivad vestlust piltide põhjal: kommenteerib pilte, esitab suunavaid küsimusi (*Kus on ...? Kes/mis see on? Mida ... teeb? Vaata, missugune ...! jne*). Laps osaleb vestluses, osutades pildile, õpib pöörama raamatu lehti.

Koostanud: Liisa Vels, logopeedia II kursuse magistrant

Kasutatud materjalid:

M. Hallap, M. Padrik. 2008. *Lapse kõne arendamine*. Tartu Ülikooli Kirjastus

TÜ õppekava arenduskeskus. 2006. *Valdkond: KEEL JA KÕNE*